

**Зроніть сльозу. Бо ми не мали сліз.
Заплачте разом, а не наодинці.
Зроніть сльозу за тими, хто не зріс,
Що мали зватись гордо — українці.
Заплачте! Затужіть! Заголосіть!
Померлі люди стогнуть з тої днини,
Й благають: українці, донесіть
Стражденний біль голодної країни.
Згадайте нас — бо ми ж колись жили.
Зроніть сльозу і хай не гасне свічка!
Ми в цій землі житами проросли,
Щоб голоду не знали люди вічно.**

(Ніна Виноградська).

ГОЛОД 1932—1933 рр. НА ПОЛТАВЩИНІ

ОЧИМА СУЧАСНИКІВ

С.М. Петренко

На підставі документальних даних та свідчень очевидців пояснені причини та особливості голодомору 1932—1933 рр. на Полтавщині. Наведені факти злочинів сталінської тоталітарної системи. Наголошено, що Полтавщина — один з регіонів України, що найбільше постраждав від голодомору та репресій.

Причини голодомору на Полтавщині, як загалом в Україні, однакові. Взимку 1931—1933 рр. в українському селі склалося скрутне становище щодо забезпечення населення продовольством. Навесні в десятках сільських районів розпочався справжній голод. Дезорганізація сільськогосподарського виробництва внаслідок примусової колективізації протягом 1932 р. зумовила істотне скорочення обсягу державних заготівель. У цей час сталінське керівництво з метою збільшення поставок хліба посилює тиск на республіканські партійні та державні органи. Незважаючи на репресивні заходи, навіть зменшені планові завдання республікою не виконуються. У цих умовах керівництво вдається до вилучення насіннєвих, фуражних та продовольчих фондів у залік хлібозаготівель, що стає фатальним для населення республіки. Це породжує масову смертність від голоду та епідемій, особливо в березні 1933 р.

Така ж доля спіткала і жителів Полтавщини — одного з регіонів України, що найбільше постраждали від голоду та репресій. Взимку 1932—1933 рр. багато колгоспників Полтавщини залишилося без зерна і посівного матеріалу, одноосібники — без продовольства, худоба — без фуражу. Виснажене до краю трирічною продрозкладкою село, що весь час балансувало на грані голоду, нарешті цю грань перетнуло. Коли у селян вичерпалися останні приховані припаси, продовольчі труднощі переросли у справжній масовий голод, що охопив Полтавську область.

Напередодні голоду в сільських районах Полтавщини мешкало 2450,2 тис. осіб, у тому числі в містах — 278,5 тис. Сільське населення Полтавщини нараховувало 2171,7 тис. і становило третину загальної кількості Лівобережної України. Як відомо, в той час 28 районів колишньої Полтавської, Кременчуцької і Лубенської округи входили до складу Харківської області [6, с. 641]. Саме ці райони були основними виробниками сільськогосподарської продукції.

Міста Полтавщини були нечисленними, а тому на них не поширювалося централізоване забезпечення продовольством. Їх перевели на так зване самозабезпечення, що здійснювалось знову ж таки за рахунок полтавського селянства. План хлібозаготівель 1932—1933 рр. для всіх районів Полтавщини встановлювався у надто завищених розмірах, який складали “на око”, без вивчення та врахування економічного стану господарства. Звичайно, що після його виконання селяни залишалися без хліба. Селяни змушені були варити котів і собак, вдаватися до людодства, вмирати під парканами, лежати просто неба — добами й тижнями [3, с. 19]. Від голоду пухли старі і малі, вимирали роди й села Полтавщини. Смерть чекала на шляхах і в хатах, серед нив і в передмістях.

Крім архівних свідчень голодного лихоліття, джерелами вивчення причин і наслідків голоду на Україні, а також на Полтавщині, є листи селян до різних установ та керівників держави, а також свідчення очевидців того часу. Лише на ім'я Сталіна та Калініна з усіх кінців країни надійшло в ті часи понад 150 тис. різних дописувань, багато з них від жителів Полтавщини. У листі тов. Сталіну з села Горбів Глобинського району від колгоспників, без підпису, написано: “Шановний товаришу Сталін! Чи є закон Радянської влади, щоб селянство сиділо голодним, так як ми, колгоспники, не маємо уже з 1.01.1932 р. у своєму колгоспі ні фунта хліба. І не тільки в Горбах, а й у Глобинському і Семенівському районах поголовний голод серед народу. Ми — колгоспники і вирішили запитати, що буде далі?” 25 квітня в Решетилівський райком партії надійшла інформація зі скаргою від групи громадян з хутора Степового Піщанської сільради, де відзначалось, що план хлібозаготівель виконано, проте колгоспники зовсім залишилися без хліба та картоплі, люди пухнуть з голоду.

Народна трагедія 1932—1933 рр. — справа рук багатьох, у тому числі і тисяч “активістів”, що з волі “вождя народів” та його побічників були перетворені на коліщата жахливого механізму пограбування селян. Конкретні виконавці настанов “згори” не могли не бачити страхітливого становища в селі, не розуміти наслідків своїх дій. Очевидець, житель Гадяцького району, Рясний, згадує: “... Восени 1932 року в селах Гадяцького району розповзлися “шукачі” хліба. Вимітали і забирали “старанні” активісти усе підряд: пшеницю, жито, ячмінь, просо, гречку, овес, горох, навіть квасолію. Як наслідок — уже серед зими розпочався масовий голод, до якого не було справи нікому з керівників ні району, ні округи. За десять

кілометрів від нашого села розкинулося велике і заможне село Берестівка, завзяті активісти “обчистили” його так, що вже в листопаді — грудні 1932 року вулицями валялися трупи померлих з голоду і їх майже нікому було ховати.

Це лихо замовчувалося, а хто намагався говорити про це, того притягували до судової відповідальності за панікування” [8]. Про це розповідає і письменник В’ячеслав Срібний. Він пише, що ветерани села Келебердівки Решетилівського району пам’ятають, як після неврожаю 1932 р. за вказівкою Москви і уповноваженого із столиці України Хуторяна, треба було здавати зерно. Уповноважені з району збирали актив колгоспу, вимагали надпланового продажу державі зерна, картоплі. І селяни віддавали свій хліб. Проте більшість людей були вже пухлі. Хоч дехто і приховував зерно та голова сільради Долина та інші активісти робили ретельні обшуки, після чого у людей не залишалося і зернини на їжу. Люди мерли з голоду [10].

Кульмінацією голоду став 1933 рік. Ще з ранньої весни тридцять третього почалося масове вимирання. “То там, то там на кутках чувся плач, і на кладовище везли чергову жертву “нового життя”. Потім і плач стих, бо вимирали сім’ями і нікому було везти до останнього упокою. Таким було рідне село Хитці Лубенського району на Полтавщині”, — пригадує Олексій Неживий [5, с. 90]. Вчитель Кукобівської школи Решетилівського району пригадує: “Це були страшні та сумні роки. Люди вмирали, бо хліб вивезли, а на трудодні не дали колгоспникам нічого. Навіть скирти соломи перемолочували по кілька разів, вигрібали по 5—10 кг. зерна. Коней нічим було годувати, на корм йшли стріхи” [10]. Села, які мали особливо велику заборгованість щодо хлібозаготівлі, заносили

ЧОРНА ДОШКА.		
Ось сільради, що вперто тупцюються на місці у виконанні плану хлібозаготівель, що не розгорнули боротьби з проривом. На 11 вересня вони виконали річний план:		
Зінцівська . . .	на 10,7	відс.
Тахтаулівська . . .	11,9	»
Мильчанська . . .	13,4	»
Обазівська . . .	13,5	»
Мар’ївська . . .	13,5	»
Васильївська . . .	13,8	»
Черкасівська . . .	14,2	»

на “чорну дошку”.

У Кременчуцькому районі таким селом були Кам’яні Потоки, в Гадяцькому — Лютеньки. Статут “чорної дошки” означав фактично блокаду: селяни позбавлялися права на виїзд і якщо на селі не було продовольчих запасів, люди гинули голодною смертю. У постанові Харківського обкому КП(б)У (як відзначалося, до Харківської області належала частина Полтавської області). “Про

посилення хлібозаготівель у занесених на “чорну дошку” колгоспах області та застосування санкцій за нездачу хліба станом на 14 січня 1933 року”, наголошувалось: “Ні в якому разі не обмежуватися напівмірами у застосуванні репресій. Домагатись після застосування репресивних заходів обов’язкового виконання плану хлібозаготівель” [2]. Проте, розуміючи, що такі заходи — це прямий шлях до катастрофи, чимало голів колгоспів, директорів радгоспів під особисту відповідальність забороняли вивіз хліба, намагалися зберегти хоча б зерновий страхфонд.

Найтяжче страждали від голоду діти, особливо в школах-інтернатах, дитячих будинках, притулках, колоніях, які не мали жодних запасів продуктів і цілком залежали від зовнішнього постачання. У березні 1931 р. Наркомат освіти УРСР з тривогою відзначав, що дитячі будинки в районах, що не виконали плани хлібозаготівель, знято з постачання хлібом та продуктами для гарячих сніданків.

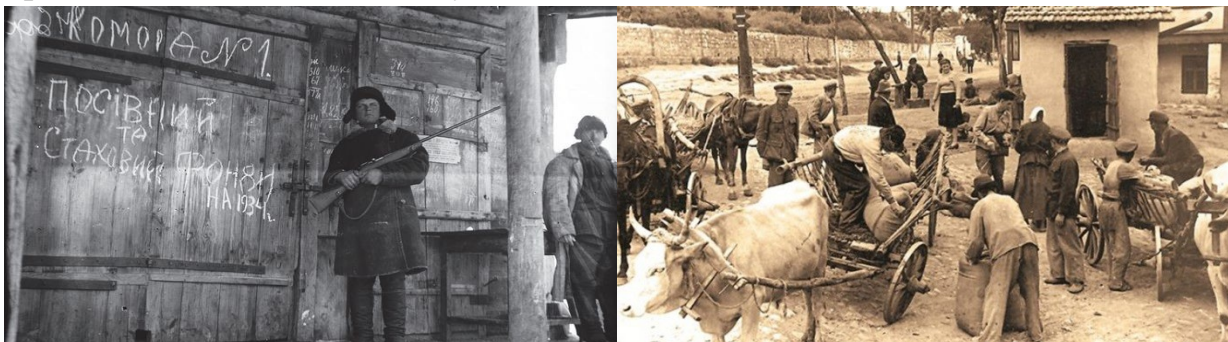

Діти були примушені тікати з інтернату у пошуках їжі. Ольга Василівна Бачинська, вихователька Миргородського дитячого будинку, згадує: “Щоранку, прокидаючись, я бачила поруч мертвих дітей. З деякими з них ще вчора грались. На наших очах їх загортали в простирадла і відносили в погріб. Що з ними робили далі, мив той час не задумувалися. Вмираюче село малюкам допомогти не могло”. Статистичні дані свідчать про високий рівень дитячої смертності на Полтавщині у 1932—1933 рр. Якщо по Україні він становив близько 40 % від загальної кількості жертв, то на Полтавщині — 66 % [1, с. 85]. Влітку 1933-го голод сотнями забирав людей.

Всі магазини були порожні. А в торгсинах (торгівля з іноземцями) було досить продуктів. У Полтаві цей магазин був на вулиці Жовтневій. Все продавалось за золото. Торгівля йшла жваво — навіщо те золото, якщо голодна смерть чекала на кожному кроці... Кажуть: із вулиць нашого міста наприкінці березня 1933 р. за одну добу було підібрано 1043 трупи [11, с. 22]. Частина зерна Полтавської області зберігалась у зерносховищах.

Але голод не був достатньо вагогим приводом для використання цих ресурсів. Коли продукти харчування були, а голодуючим відмовляли у них, це мало вигляд нестерпної провокації. Особливо, коли зерно зберігалось відкритим способом і гнило. Купи зерна лежали на станції Решетилівка Полтавської області. Зерно гнило, від процесів гниття, які відбувалися всередині, воно диміло. Все це призводило до селянських бунтів.

У с. Сагайдаки Полтавської області у травні 1933 р. голодні селяни пограбували зерновий склад, але деякі, не маючи вже достатньо сил, щоб донести зерно додому, повмирали на зворотному шляху, а решту заарештували наступного дня. Багатьох постріляли, інших засудили на 5— 10 років. Навесні 1933 р. селяни з кількох навколишніх сіл напали на зерносховище на станції Гоголеве, наповнивши свої мішки кукурудзою, яку знайшли в сховищі [7]. У Яреськах, де на станції лежав хліб, вимерла половина населення.

Багато голодуючих у пошуках хоч би якогось рятунку йшли до Полтави. Їх не пропускали військові та міліцейські пости, били, відганяли назад. Однак деякі пробиралися в місто. Але ніхто їм там не допомагав, так і вмирали. Лавина смертей наростала з місяця в місяць аж до початку літа. Таку інформацію ретельно приховували від народу. За таких умов вище політичне керівництво та уряд країни не придумали нічого кращого, як посилити репресивні заходи.

Восени 1932 р. політичне керівництво республіки рекомендувало Державному політичному управлінню України “проведення масової операції щодо нанесення оперативного удару по класовому ворогу”. Основна мета операції, як з’ясувалося, полягала у виявленні “контрреволюційних центрів, які організовують саботаж, і зрив хлібозаготівель та інших господарсько-політичних заходів”. 19 листопада 1932 р. була проведена нарада начальників обласних відділів ДПУ України, на якій ґрунтовно обговорювали оперативні плани проведення такої операції стосовно кожної з областей. Відповідно до них передбачалось заарештувати — 3425 громадян. По Харківській області, до якої на той час належали деякі нинішні території Полтавщини, планувалось заарештувати — 487 громадян. Під керівництвом головного режисера “будівництва соціалізму” Й.В. Сталіна один за одним почали організовувати процеси над “ворогами народу”.

Тяжкий удар був завданий спеціалістам сільського господарства, яких було звинувачено в організації голоду. У Полтавському науково-дослідному інституті свинарства був репресований заступник директора Т.Л. Сипко, якого судили за

“антирадянські висловлювання терористичного характеру, “зв’язок з троцькістами і незаконне зберігання зброї”. У Полтавському інституті сільськогосподарського будівництва був заарештований, а згодом і розстріляний його директор Т.Г. Манько. У Полтавському сільськогосподарському інституті репресій зазнали один за одним два директори — І.В. Сердюк та К.К. Шанін, а також тринадцять викладачів і співробітників [12, с. 378]. Терору були піддані також деякі викладачі середніх сільськогосподарських навчальних закладів. Якими ж сьогодні бачаться наслідки трагедії 1932—1933 рр.?

Назвати якусь точну цифру втрат від голоду важко. Зведених даних у дослідників немає. Зарубіжні джерела інформації стверджують, що від голоду і репресій початку 30-х років на Україні загинуло 7—10 млн. осіб. Американський історик Р. Конквест відзначив, що сільського населення України, що становило 20—25 мільйонів, померло близько 5 мільйонів, тобто майже одна п’ята. Найбільшого коефіцієнта смертності досягла в зернових областях: Полтавській, Дніпропетровській, Кіровоградській і Одеській, в середньому становлячи там 20-25 відсотків, але в багатьох селах він був ще вищий.

Немає точних даних про наслідки голоду і на Полтавщині. Але ж знову, звертаючись до документів, які наводить Р. Конквест, можна зробити висновок про масштаби цієї трагедії на Полтавщині. Так, стверджує автор, у одному з районів Полтавської області із загальної цифри смертності в 7113 осіб наводяться такі показники: дітей (до 18 років) померло — 3549; чоловіків — 2163; жінок — 1401 [9, с. 384].

Село Мачухи Полтавської області з двома тисячами будинків втратило половину свого населення. Хутори і села цієї ж області, які склалися переважно з розвинутих одноосібних господарств, були стерті з лиця землі. У деяких селах і хуторах смертність становила 75 відсотків. У селі Яреськи під час голоду населення зменшилося з 1500 до 700 осіб. У селі Ряському із 6900 осіб померли з голоду 3441. На Полтавщині під час примусової колективізації, голоду 1933 р., а також репресій 1937—1938 рр. втрати населення становлять приблизно 2,3 млн.

Аналіз архівних, статистичних даних показує, що втрати населення Полтавщини від голодомору тих років становили близько 700 тис. осіб. Існують і інші погляди, так М. Шудря вважає, що цей голод забрав на Полтавщині “Майже третину всієї людності”. За підрахунками М. Якименко втрати населення Полтавщини внаслідок цього голоду становили 1,5 млн. осіб [13].

Узагальнюючи все, можна зробити висновки, що в основі виникнення продовольчих труднощів, а потім і голоду 1932—1933 рр. в Україні і, зокрема, на Полтавщині, лежать насильницькі методи колективізації, масове “розкуркулювання”, низька культура землеробства, слабка технічна база колгоспів, що призвело до зниження валового збору зерна.

Архівні матеріали, свідчення очевидців показують, що безпосередньою причиною голоду на початку 30-х років у республіці, а також на Полтавщині, стало примусове, з широким застосуванням репресій, проведення згубної для селянства хлібозаготівельної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулак В.І. Діти в час голодомору 1932—1933 років на Полтавщині (за спогадами очевидців). До 70-річчя голодомору в Україні 1932—1933 роки. Матеріали наукової конференції. — Полтава, 2002 — 82—90 с.
2. Державний архів Полтавської області (Далі: ДАПО. — Ф. Р. — 35. — Оп. 1. — Спр. 13. — Арк. 42.
3. Крем'янська Г.О. Стежками болю й мук // Україна. — 1989 р. — № 16. — С. 18—19.
4. Максудов С. Демографічні втрати населення України в 1930—1939 рр. // Український історичний журнал (Далі: УІЖ). — 1991. — № 14. — С. 121—127.
5. Неживий О. Зболена пам'ять. // Рідний край. Науковий публіцистичний художньо-літературний альманах. — 2000. — № 2 (3). — С. 89—93.
6. Полтавщина: Енциклопедичний довідник (За ред. А.В. Кудрицького). — К., 1992 — 1024 с. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository <http://ena.lp.edu.ua> 306
7. Посухов В. Сагайдацький бунт // Зоря Полтавщина. — 1990. — 12 вересня.
8. Рясний Г. Рік голоду і зубожіння // Зоря Полтавщини. — 1990 р.— 30 серпня.
9. Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор. — К., 1993 — 384 с.
10. Срібний В. Чорне літо // Комсомолец Полтавщини. — 1989. — 11 березня.
11. Хотай Є.Д. Стежками болю і мук // Україна — 14 квітня 1989. — С. 22—23 с.
12. Якименко М.А. Репресії в контексті “соціалістичних перетворень” сільського господарства Полтавщини в 30-х роках. // Реабілітовані історією. — К.—Полтава, 1993. — С. 307—378.

район "4" "жовтень" місяця 1933 р.		№ 58
1. Прізвище померлого <u>Мокан</u> його ім'я <u>Микола</u> по батькові <u>Іванович</u>		
2. Де поспівно жін (назва району та села або міста, вул., буд. №) <u>С. Шевченків</u>		
3. Помер(ла) <u>4. жовтень</u> міс. 1933 р. 4. Чоловік, жінка (підкреслити)		
5. Вік <u>35</u> (скільки повних років мав)		
6. Для дітей, що померли, не досягли до 1 р., точно зазначити: а) народився _____ міс. 1933 р. б) якщо у матері була померла дитина: перша, друга, або _____ в) батьки дитини живуть укупі, чи може розійтися, багато помер, покинув родину, розлучився тощо _____ г) як матері _____ років.		
7. Громадянство померлого <u>Семан</u> 8. Національність <u>Українець</u>		
9. Родинний стан померлого: нарубок, діачина, увісць (а), одружений (а), розлучений (а) — (підкреслити).		
10. Чи одружувався прохоток сам, а як не сам, то хто утримував <u>сам</u>		
11. а) Реміство, промисел, посада та спеціальні, заняття. б) Якщо жін на кошти держави чи громадськ. організації, зазначити на які саме (пенсія, стипендія тощо). в) Якщо жін з інш. джерел, тощо зазначити, з яких саме	11. <u>жовтень</u>	
	12. Стан за заняттями: робітник, селянин, ремісник, вчитель, лікар, агроном, торговель, поміщик, у закладі чужої родини тощо — зазначити який саме. Для класових рекомендацій одностайно чи чужої волі (конкур, с.с. вчитель, СО тощо)	
	13. Назва підприємств, установ чи закладу, зазначити яке підприємство, де працює, служив або господарює <u>сільськогосподарство</u>	
14. Де помер (удома, в лікарні, дит. домі тощо) <u>дома</u> Якщо вдома, то чи користувалася з лікарської допомоги померлий (так, ні) 15. Причина смерті — зазначити докладно: <u>ураження серця</u>		
Листів лікарську довідку № _____ Чи може бути укладено на оголошеного від суду за померлого (так, ні).		

район "4" "жовтень" місяця 1933 р.		№ 51
1. Прізвище померлого <u>Мешин</u> його ім'я <u>Василь</u> по батькові <u>Іванович</u>		
2. Помер(ла) <u>25. травня</u> міс. 1933 року		
3. Чоловік, жінка (підкреслити)		
4. Вік <u>36 років</u> (скільки повних років мав)		
5. Для дітей, що померли, не досягли до 1 року або мертвонародилися точно зазначити: а) народився _____ міс. 1933 року, б) якщо в матері була дитина, що змерла: перша, друга або _____ в) батьки дитини живуть укупі, чи може розійтися, багато помер, покинув родину, розлучився тощо _____ г) як матері _____ років.		
6. Громадянство померлого <u>Українець</u> 7. Національність <u>Українець</u>		
8. Де жін (назва району, села, міста, вул., буд. №) <u>с. Мешин, Мешинського р.м.</u>		
9. Чи одружувався прохоток сам, а як не сам, то хто утримував <u>сам</u>		
10. Реміство, промисел, посада та спеціальні, заняття. Якщо жін на кошти держави чи громадськ. організації, зазначити на які саме (пенсія, стипендія тощо). Якщо жін з інш. джерел, тощо зазначити, з яких саме		
11. Стан за заняттями: робітник, селянин, ремісник, вчитель, лікар, агроном, торговель, поміщик, у закладі чужої родини тощо — зазначити який саме. Для класових рекомендацій одностайно чи чужої волі (конкур, с.с. вчитель, СО тощо)		
12. Назва підприємств, установ чи закладу, зазначити яке підприємство, де працює, служив або господарює <u>у себе</u>		
13. Родинний стан померлого: нарубок, діачина, увісць (а), одружений (а), розлучений (а) — (підкреслити).		
14. Зазначити докладно причину смерті <u>від тифу</u>		
Листів лікарську довідку № _____ або підкреслити: медично-свідченням (підкреслити) від суду за померлого		

Географія Голодомору 1932–1933 років

Терор голодом призвів до катастрофічного рівня смертності населення (надсмертність) і величезних прямих демографічних утрат. Загалом під час Голодомору 1932–1933 років в Україні передчасно зійшли в могилу, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАНУ, понад 3,9 млн осіб, або 122 людини на 1 тис. жителів.

Втрати через надсмертність у 1932–1933 роках, на 1 тис. осіб

192,3 – 232,5	112,1 – 152,1
152,2 – 192,2	72,0 – 112,0
	31,9 – 71,9

Для згаданих статистичних вимірів є певна територіальна диференціація. Найдужче голод позначився на Київській, Полтавській та Черкаській областях. Так, якщо показник смертності загалом в Україні 1933 року порівняно із благополучним 1927-м зріс у 7,2 раза, то на Київщині, Черкащині й Полтавщині – більш ніж у 12,7. Людські втрати через надсмертність у цих областях (213,7 осіб на 1 тис. населення) майже в 1,7 раза перевищують загальноукраїнський коефіцієнт (129,2 осіб на 1 тис.). А отже, головний удар більшовиків був націлений на історичне ядро українського етносу.

За даними Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України

Голодомор 1932-1933 років

День пам'яті жертв голодомору та політичних репресій відзначають в Україні щороку в четверту суботу листопада. 28 листопада 2006 р. Верховна Рада України визнала Голодомор 1932-33рр. актом геноциду проти українського народу, свідомо організованим сталінським режимом

ФАКТИ ПРО ГОЛОДОМОР

● Голодомор в Україні тривав 17 місяців (з квітня 1932 р. по листопад 1933 р.) За різними даними, загинули від 4 до 7 млн. осіб

● Навесні 1933-го від голоду вмирали 17 людей щохвилини, 1000 – щогодини, майже 25 тисяч – щодня

● Голод 1932-33 рр. був штучним, оскільки того року в Україні був поганий врожай, а влада СРСР різко підвищила плани заготівлі хліба. За невиконання плану конфіскували продукти

● Йосиф Сталін вважав, що "...національна проблема в Україні, в самій своїй суті, це селянська проблема". (Газета "Пролетарська правда" від 22 січня 1930 р.)

ЗМЕНШЕННЯ КІЛЬКОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

1933 року порівняно з 1930-м (дані незалежних досліджень)

● Середня тривалість життя українців 1933 р. становила 7,3 року в чоловіків і 10,9 у жінок

● 23 січня 1933 р. Директивою ЦК ВКП(б) і РНК СРСР українським селянам заборонили покидати місця проживання

● У 1988 році Конгрес США офіційно визнав Голодомор 1932-33 рр. актом геноциду проти українського народу

● У листопаді 1989 р. у висновках Міжнародної комісії з розслідування голоду 1932-33рр. в Україні голодомор кваліфікували як геноцид проти українського народу

● 7 листопада 2003 р. ухвалили Спільну заяву делегацій держав-членів ООН щодо 70-ї річниці Голодомору 1932-1933 рр. в Україні. В ній вперше в історії Організації Голодомор визнали трагедією, спричиненою діями тоталітарного режиму радянської влади

● До 2007 р. Україна має намір підготувати документ про визнання Голодомору 1932-1933 рр. актом геноциду проти українського народу для затвердження ООН

ДИНАМІКА СМЕРТНОСТІ В УРСР (між переписами 1926 та 1937 рр., тис. осіб)

Джерела: МЗС України, golodomor.org.ua, Інститут історії України НАНУ, Media International Group

© Ukrainian Media Service

ЧОРНА ДОШКА.

Ось сільради, що вперто тупцюються на місці у виконанні плану хлібозаготівель, що не розгорнули боротьби з проривом. На 11 вересня вони виконали річний план:

Зінцівська . .	на 10,7 відс.
Тахтаулівська	» 11,9 »
Мильчанська	» 13,4 »
Обазівська .	» 13,5 »
Мар'ївська .	» 13,5 »
Васильівська	» 13,8 »
Черкасівська	» 14,2 »

Комокдэне стэжкы Полтэвскэй КАБАЕВ

СВІТЛА ПАМ'ЯТЬ.

ВІЧНИЙ СПОКІЙ.